

Υπόθεση C-253/23

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

20 Απριλίου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Landgericht Dortmund (Γερμανία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

13 Μαρτίου 2023

Ενάγουσα:

ASG 2 Ausgleichsgesellschaft für die Sägeindustrie Nordrhein-Westfalen GmbH

Εναγόμενο:

Ομόσπονδο κράτος της Βόρειας Ρηνανίας - Βεστφαλίας

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Ανταγωνισμός – Συμπράξεις – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Αποζημίωση – Εκχώρηση αξιώσεων για αποκατάσταση ζημιών λόγω συμπράξεων – Ενεργητική νομιμοποίηση – Συλλογική αγωγή και είσπραξη

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, άρθρο 267 ΣΛΕΕ

Προδικαστικά ερωτήματα

1. Έχει το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και το άρθρο 2, σημείο 4, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104/ΕΕ, την έννοια ότι είναι αντίθετο στην ερμηνεία και εφαρμογή της νομοθεσίας κράτους μέλους διά της οποίας

απαγορεύεται σε εν δυνάμει ζημιωθέντα λόγω παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η οποία καθορίζεται βάσει του άρθρου 9 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ και βάσει των δεσμευτικού χαρακτήρα εθνικών διατάξεων που το μετέφεραν στην εθνική έννομη τάξη, να εκχωρήσει καταπιστευτικά τις αξιώσεις του –ιδίως σε περιπτώσεις μαζικών ή διάσπαρτων ζημιών– σε αδειοδοτημένο πάροχο νομικών υπηρεσιών, προκειμένου ο τελευταίος να επιδιώξει τη συλλογική ικανοποίησή τους, μαζί με αξιώσεις άλλων φερόμενων ως ζημιωθέντων, ασκώντας παρεπόμενη αγωγή (γνωστή ως αγωγή follow-on), όταν δεν υπάρχει άλλο ισοδύναμο μέσο, προβλεπόμενο από τον νόμο ή από σύμβαση, για τη συλλογική άσκηση αγωγών αποζημίωσης, κυρίως διότι δεν συνεπάγονται την έκδοση καταψηφιστικών αποφάσεων ή είναι πρακτικά ανέφικτες για άλλους δικονομικούς λόγους και αντικειμενικά ασύμφορες για οικονομικούς λόγους και, ως εκ τούτου, ιδίως η επιδίωξη αποκατάστασης ζημιών μικρής κλίμακας θα καθίστατο πρακτικά αδύνατη ή σε κάθε περίπτωση εξαιρετικά δυσχερής;

2. Έχει σε κάθε περίπτωση το δίκαιο της Ένωσης την κατά τα ανωτέρω έννοια εάν η ικανοποίηση των επίδικων αξιώσεων αποζημίωσης πρέπει να επιδιωχθεί με αυτοτελή αγωγή (γνωστή ως αγωγή «stand-alone»), ήτοι χωρίς προηγούμενη αιτιολογημένη απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή των εθνικών αρχών αναφορικά με τη φερόμενη παράβαση, έχουσα δεσμευτική ισχύ κατά την έννοια των εθνικών διατάξεων οι οποίες στηρίζονται στο άρθρο 9 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ, όταν δεν υπάρχει άλλο ισοδύναμο μέσο, προβλεπόμενο από τον νόμο ή από σύμβαση, για τη συλλογική άσκηση αστικών αγωγών αποζημίωσης εξαιτίας των λόγων που ήδη αναφέρονται στο πρώτο ερώτημα και, ιδίως, σε περίπτωση που η παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ δεν θα επέσυρε καμία απολύτως νομική συνέπεια, ούτε, δηλαδή, διά της επιβολής διοικητικών κυρώσεων (public enforcement), ούτε διά της ασκήσεως αγωγής ιδιωτικού δικαίου (private enforcement);

3. Στην περίπτωση που η απάντηση είναι καταφατική τουλάχιστον στο ένα εκ των δύο ερωτημάτων, πρέπει οι αντίστοιχοι κανόνες της γερμανικής νομοθεσίας, εφόσον αποκλείεται ερμηνεία σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης, να παραμείνουν ανεφάρμοστοι, γεγονός το οποίο θα είχε ως επακόλουθο οι εκχωρήσεις υπό αυτό το πρίσμα να είναι σε κάθε περίπτωση έγκυρες και να καθίσταται δυνατή η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και του διεθνούς δικαίου

Οδηγία 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως άρθρα 2, 3 και 9

Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: ΣΛΕΕ), άρθρο 101

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (στο εξής: ΣΕΕ), άρθρο 4, παράγραφος 3 και άρθρο 6

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), άρθρο 47

Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΣΔΑ), άρθρο 13

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Rechtsdienstleistungsgesetz (νόμος περί νομικών υπηρεσιών, στο εξής: RDG), ιδίως:

Άρθρο 1 του RDG (πεδίο εφαρμογής)

«(1) Ο παρών νόμος ρυθμίζει τη δυνατότητα παροχής εξωδικαστικών νομικών υπηρεσιών στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Σκοπός του είναι η προστασία των χρηστών του δικαίου, των εννόμων σχέσεων και της έννομης τάξης από την παροχή νομικών υπηρεσιών από μη καταρτισμένα πρόσωπα. [...]»

Άρθρο 2 του RDG (έννοια της νομικής υπηρεσίας)

«(2) Νομική υπηρεσία αποτελεί [...] η είσπραξη απαιτήσεων τρίτου ή η ενέργεια που αποσκοπεί στην είσπραξη εκχωρηθεισών απαιτήσεων για λογαριασμό τρίτου, εφόσον η είσπραξη απαιτήσεων ασκείται ως αυτοτελής επαγγελματική δραστηριότητα [...]».

Άρθρο 3 του RDG (Άδεια για την παροχή εξωδικαστικών νομικών υπηρεσιών)

«Η ανεξάρτητη παροχή εξωδικαστικών νομικών υπηρεσιών είναι δυνατή μόνο στην έκταση κατά την οποία επιτρέπεται από τον παρόντα νόμο ή από άλλες διατάξεις ή επί τη βάσει αυτών.»

Άρθρο 10 του RDG (νομικές υπηρεσίες επί τη βάσει ειδικών γνώσεων)

«(1) Φυσικά και νομικά πρόσωπα [...], τα οποία έχουν καταχωριστεί στην αρμόδια αρχή (καταχωρισμένα πρόσωπα), δύνανται να παρέχουν νομικές υπηρεσίες βάσει εξειδίκευσης στους ακόλουθους τομείς: 1. Υπηρεσίες είσπραξης απαιτήσεων (άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος) [...]».

Άρθρο 11 του RDG (ειδικές γνώσεις, επαγγελματικοί τίτλοι)

«(1) Για την παροχή υπηρεσιών είσπραξης χρεών απαιτείται εξειδίκευση στους τομείς του δικαίου που είναι σημαντικοί για την άσκηση της επί μέρους δραστηριότητας είσπραξης επί της οποίας ζητείται η αντίστοιχη άδεια [...]».

Rechtsdienstleistungsverordnung (διάταγμα περί νομικών υπηρεσιών, στο εξής: RDV), ιδίως άρθρα 2 και 4

Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (νόμος κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού, στο εξής: GWB), ιδίως άρθρα 32, 32b και 33

Bürgerliches Gesetzbuch (Αστικός Κώδικας, στο εξής: BGB), ιδίως άρθρα 134 και 398

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας της κύριας δίκης

- 1 Η ενάγουσα, με αγωγή της την οποία άσκησε στις 31 Μαρτίου 2020 βάσει δικαιωμάτων που της έχουν εκχωρηθεί, ζητεί την αποκατάσταση ζημιών λόγω σύμπραξης για 32 συνολικά επιχειρήσεις πριονιστηρίων από τη Γερμανία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο (στο εξής: εκχωρητές). Καταλογίζει στο εναγόμενο ότι, κατά παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, τουλάχιστον κατά τη χρονική περίοδο από 28 Ιουνίου 2005 έως 30 Ιουνίου 2019, εφάρμοσε πρακτικές εναρμόνισης των τιμών στην ξυλεία κωνοφόρων (στο εξής: στρογγυλή ξυλεία) προς όφελος του ιδίου και άλλων ιδιοκτητών δασικών εκτάσεων στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία. Οι ιδιοκτήτες δασικών εκτάσεων δεν προσέφεραν έκαστος ανεξάρτητα τα προϊόντα τους στην αγορά, αλλά ανέθεσαν στο εναγόμενο να αναλάβει για λογαριασμό τους την εμπορία στρογγυλής ξυλείας. Με τον τρόπο αυτόν, το εναγόμενο διαπραγματευόταν με πελάτες όχι μόνο τις τιμές για τη δική του στρογγυλή ξυλεία, αλλά και για τη στρογγυλή ξυλεία των υπολοίπων συμμετεχόντων ιδιοκτητών δασικών εκτάσεων την οποία και διένειμε στην αγορά.
- 2 Η Bundeskartellamt (ομοσπονδιακή υπηρεσία συμπράξεων, Γερμανία) διαπίστωσε επί σειρά ετών αυτή την πρακτική και το έτος 2009, με απόφασή της που αφορούσε το εναγόμενο στην υπό κρίση υπόθεση ομόσπονδο κράτος, καθόρισε συγκεκριμένα όρια τιμών για τις συνεργασίες στην εμπορία ξυλείας και επέβαλε μέτρα για τον περιορισμό της θέσης αυτών στην αγορά.
- 3 Οι επιχειρήσεις πριονιστηρίων αξιώνουν αποκατάσταση των ζημιών οι οποίες φέρονται να έχουν προκληθεί σε αυτές από τις 28 Ιουνίου 2005 με την προμήθεια στρογγυλής ξυλείας από τη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία σε υπερβολικά υψηλές τιμές οι οποίες, κατά τους ισχυρισμούς τους, διαμορφώθηκαν υπό την επιρροή συμπράξεως. Η απαίτηση στηρίζεται σε αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες μεμονωμένες αγορές των εκχωρητών.
- 4 Έκαστος εξ αυτών ανέθεσε τη διεκδίκηση των αξιώσεών του στην ενάγουσα, η οποία ως καλούμενη πάροχος νομικών υπηρεσιών, διαθέτει άδεια σύμφωνα με τον RDG, και εκχώρησε στην τελευταία τις αξιώσεις του με σκοπό την ικανοποίηση αυτών. Η ενάγουσα ασκεί συλλογικά επ' ονόματί της και με δικά της έξοδα τις αξιώσεις των εκχωρητών, αλλά για λογαριασμό των τελευταίων, κατ' αρχάς εξωδικαστικά και, πλέον, δικαστικώς ενώπιον του αιτούντος

Landgericht Dortmund (πρωτοδικείου του Dortmund, Γερμανία) εκπροσωπούμενη από δικηγόρο. Εάν η έκβαση είναι επιτυχής, οι εκχωρητές της υποσχέθηκαν αμοιβή ως αντάλλαγμα. Σε όλες τις ανωτέρω ενέργειες η ενάγουσα εκπροσωπείται από «πρόσωπο κατηρτισμένο», Γερμανό υπήκοο πλήρους νομικής εκπαίδευσης καταχωρισμένο στο μητρώο παρόχων νομικών υπηρεσιών, ο οποίος συμμετείχε επιτυχώς σε αμφότερες τις κρατικές εξετάσεις για νομικές σπουδές, διαθέτει τυπικά προσόντα για πρόσληψη σε θέση δικαστικού λειτουργού και έχει άδεια δικηγόρου. Η ενάγουσα έχει παραθέσει αναλυτικά και έχει αποδείξει ενώπιον του αρμόδιου φορέα αδειοδότησης τον τομέα στον οποίον δραστηριοποιείται και την εξειδίκευσή της σε αυτόν.

- 5 Το εναγόμενο ζητεί την απόρριψη της αγωγής· υποστηρίζει, μάλιστα, ότι η συγκεντρωμένη πώληση ξυλείας μείωσε τις τιμές και, ως εκ τούτου, ευνόησε τον κλάδο των επιχειρήσεων πριονιστηρίων. Ωστόσο, κατά κύριο λόγο, το εναγόμενο στηρίζει την αντίκρουση της αγωγής στο γεγονός ότι οι εκχωρήσεις των αξιώσεων αποζημίωσης προς την ενάγουσα έλαβαν χώρα κατά παράβαση του RDG και, επομένως, είναι άκυρες, γεγονός που συνεπάγεται την έλλειψη ενεργητικής νομιμοποίησης της ενάγουσας για την άσκηση της αγωγής.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

- 6 Στη Γερμανία, ιδίως σε περιπτώσεις μαζικών και διάσπαρτων ζημιών, οι αξιώσεις ομαδοποιούνται και στη συνέχεια επιδιώκεται η ικανοποίησή τους διά της δικαστικής οδού με πρακτικές εκχωρήσεων, όπως είναι γνωστές, οι οποίες χαρακτηρίζονται και ως συλλογικές αγωγές και εισπράξεις απαιτήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, οι φερόμενοι ως ζημιωθέντες εκχωρούν τις πιθανολογούμενες απαιτήσεις τους σε αδειοδοτημένο κατά τον RDG πάροχο νομικών υπηρεσιών ο οποίος τις ασκεί συλλογικά επ' ονόματί του και με δικά του έξοδα για λογαριασμό των εκχωρητών, έναντι προμήθειας (επιτυχούς έκβασης).
- 7 Η ως άνω πρακτική γίνεται αποδεκτή από τη νομολογία του Bundesgerichtshof (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, Γερμανία, στο εξής: BGH) σε διάφορους τομείς του δικαίου, ήτοι στο δίκαιο των μισθώσεων, στο πλαίσιο άσκησης των δικαιωμάτων των επιβατών στις αεροπορικές μεταφορές καθώς και σε αγωγές αποζημίωσης οι οποίες άπτονται του λεγόμενου σκανδάλου «Dieselgate» με τις εκπομπές ρύπων κινητήρων ντίζελ. Ωστόσο, στον τομέα του δικαίου της αποζημίωσης για παραβιάσεις της νομοθεσίας περί συμπράξεων, ιδίως όσον αφορά τις περιπτώσεις αυτοτελών (stand alone) αγωγών, η πρακτική εκχώρησης αντιμετωπίζεται από τη νομολογία των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων ως μη νόμιμη· μέχρι σήμερα, το Bundesgerichtshof δεν είχε ακόμη την ευκαιρία να διατυπώσει θέση επί του ζητήματος.
- 8 Σύμφωνα με τον γενικό κανόνα του άρθρου 398 του BGB, είναι δυνατή η εκχώρηση ακόμη και αξίωσης αποζημίωσης, επί παραδείγματι προς πάροχο υπηρεσιών εισπράξης χρεών, με σκοπό την εισπράξη της απαίτησης. Στο πλαίσιο αυτό, οι πάροχοι υπηρεσιών εισπράξης χρεών είναι αδειοδοτημένοι πάροχοι

νομικών υπηρεσιών στους οποίους έχει χορηγηθεί άδεια είσπραξης χρεών. Δυνάμει της εν λόγω άδειας δύνανται να εισπράττουν για λογαριασμό χρηστών του δικαίου (τις με σκοπό την είσπραξη εκχωρηθείσες) απαιτήσεις, όπως προκύπτει από το άρθρο 10, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, σημείο 1, του RDG, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, του RDG. Εάν δεν υπάρχει σχετική άδεια, απαγορεύεται η είσπραξη απαιτήσεων και, ως εκ τούτου, η εκχώρηση είναι άκυρη. Η άδεια είσπραξης χρεών χορηγείται από δημόσιους φορείς αδειοδότησης κατόπιν αίτησης για την εφαρμογή διαδικασίας έγκρισης με βάση την αποδεδειγμένη εξειδίκευση στον εν λόγω τομέα (άρθρα 11, 12 του RDG).

- 9 Η κατά τα ανωτέρω χορηγηθείσα άδεια είσπραξης χρεών αφορά την εξωδικαστική είσπραξη απαιτήσεων. Ωστόσο, από τη νομολογία των ανωτάτων δικαστηρίων έχει γίνει δεκτό ότι, κατά κανόνα, οι πάροχοι υπηρεσιών είσπραξης χρεών επιτρέπεται να επιδιώκουν την είσπραξη απαιτήσεων και κατά την ένδικη διαδικασία, εφόσον εκπροσωπούνται σε αυτήν από δικηγόρο. Σε γενικές γραμμές, οι πάροχοι υπηρεσιών είσπραξης χρεών επιτρέπεται να προβαίνουν σε σωρευτική είσπραξη απαιτήσεων ακόμη και για περισσότερους ζημιωθέντες κατά τη μία και την αυτή ένδικη διαδικασία (BGH, απόφαση της 13ης Ιουνίου 2022, αριθμός υπόθεσης: VIa ZR 418/21, juris σκέψεις 11 επ., 51 επ. – financialright· BGH, απόφαση της 13ης Ιουλίου 2021, αριθμός υπόθεσης: II ZR 84/20, juris σκέψεις 20, 49 επ. – Airdeal). Τούτο, κατά κανόνα, αφορά πρακτικές εκχώρησης στις οποίες ο πάροχος υπηρεσιών είσπραξης χρεών αναλαμβάνει τα έξοδα για τη δικαστική επιδίωξη της είσπραξης της απαίτησης, ενώ αμοιβή για τις ενέργειες του λαμβάνει μόνον όταν η έκβαση είναι επιτυχής· η τελευταία περίπτωση γίνεται εξίσου αποδεκτή από το Bundesgerichtshof (BGH, απόφαση της 13ης Ιουλίου 2021, αριθμός υπόθεσης: II ZR 84/20, juris σκέψη 48 – Airdeal).
- 10 Ωστόσο, κατά τη θέση που έχουν διατυπώσει διάφορα γερμανικά δικαστήρια, η ανωτέρω δυνατότητα άσκησης αξιώσεων από παρόχους υπηρεσιών είσπραξης χρεών επί τη βάσει εκχωρηθέντων δικαιωμάτων δεν θα πρέπει να ισχύει για τις αξιώσεις αποζημίωσης λόγω παραβίασης της νομοθεσίας περί συμπράξεων. Σε ένδικη διαφορά αντίστοιχη με αυτή της κύριας δίκης, το Landgericht Stuttgart (πρωτοδικείο Στουτγάρδης, Γερμανία, στο εξής: LG Stuttgart) αιτιολόγησε την ως άνω θέση με το επιχείρημα ότι το δικαίο της αποζημίωσης για παραβιάσεις της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, μεταξύ άλλων λόγων και εξαιτίας της εξέλιξης της ευρωπαϊκής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, είναι ιδιαίτερος περίπλοκο και μπορεί συνήθως να οδηγήσει σε συγκρούσεις συμφερόντων. Εξάλλου, παρά την κατοχή της νόμιμης πιστοποίησης επάρκειας, οι πάροχοι υπηρεσιών είσπραξης χρεών συνήθως δεν διαθέτουν εξειδίκευση σε αυτόν τομέα δικαίου (πρβλ. μεταξύ άλλων LG Stuttgart, απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2022, αριθμός υπόθεσης: 30 O 176/19, juris σκέψεις 88 επ. – Rundholzkartell Baden-Württemberg; Landgericht Mainz, πρωτοδικείο του Mainz, απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2022, αριθμός υπόθεσης: 9 O 125/20 – Rundholzkartell Rheinland-Pfalz, juris).
- 11 Το αιτούν δικάζον τμήμα εκτιμά ότι η ανωτέρω θέση είναι σε κάθε περίπτωση ορθή όταν, όπως και στην υπό κρίση υπόθεση, πρόκειται για αυτοτελή (stand

alone) αγωγή. Τέτοιου είδους υποθέσεις απαιτούν σύνθετη εκτίμηση πολυάριθμων πτυχών οι οποίες κατά κύριο λόγο δεν εμπίπτουν στο ιδιωτικό δίκαιο. Στις περιπτώσεις αυτές φαίνεται ότι υπάρχει σαφής υπέρβαση του ορίου των λογιζόμενων ως εξωδικαστικών ενεργειών όπως αυτό το προσδιορίζει ο ορισμός του άρθρου 2, παράγραφος 2, του RDG για τις υπηρεσίες είσπραξης χρεών, ήτοι της σχετικής με την είσπραξη απαιτήσεων νομικής αξιολόγησης και συμβουλής εξειδικευμένου προσώπου κατά την έννοια των άρθρων 11 και 2 του RDG, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 και 4 του RDV.

- 12 Δεδομένου ότι κατά το άρθρο 134 του BGB δικαιοπραξία που αντιβαίνει προς απαγορευτική διάταξη του νόμου είναι άκυρη, συνέπεια τούτου θα ήταν, μεταξύ άλλων, η ακυρότητα των ίδιων των εκχωρήσεων. Για τον λόγο αυτόν, η υπό κρίση αγωγή με αντικείμενο την αποκατάσταση ζημιών από συμπράξεις θα έπρεπε να απορριφθεί λόγω έλλειψης ενεργητικής νομιμοποίησης, χωρίς περαιτέρω επί της ουσίας εξέταση.
- 13 Στη Γερμανία δεν υπάρχουν άλλα επιτρεπτά και κατά τον ίδιο τρόπο κατάλληλα μέσα για τη διεκδίκηση της αποκατάστασης μαζικών ή διάσπαρτων ζημιών οφειλόμενων σε παραβίαση της νομοθεσίας περί συμπράξεων. Ιδίως, δεν χωρεί εφαρμογή της –ακόμη μη μεταφερθείσας στη γερμανική νομοθεσία– οδηγίας για τις συλλογικές αγωγές (άρθρο 2, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το παράρτημα I της οδηγίας 2020/1828), ενώ, σύμφωνα με το άρθρο 33, παράγραφος 4, του GWB, στις αξιώσεις αποζημίωσης δεν χωρεί εφαρμογή ούτε της προβλεπόμενης από το εθνικό δίκαιο συλλογικής αγωγής.
- 14 Οι διάσπαρτες ζημίες συνίστανται συνήθως σε ζημίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι η ζημία που υφίσταται κάθε μεμονωμένος ζημιωθής είναι απλώς ήσσονος σημασίας, πλην, όμως, κατόπιν άθροισης όλων των ζημιωθέντων, το σύνολο της ζημίας που προκύπτει είναι μεγάλο· η ζημία εκάστου μεμονωμένου προσώπου είναι τόσο μικρής κλίμακας ώστε, λόγω δυσαναλογίας μεταξύ κινδύνου εξόδων και ωφέλειας, για λόγους οικονομικής σύνεσης δεν επιδιώκεται η αποκατάστασή της. Στη Γερμανία, ακόμη και για ζημιωθέντες από τέτοιου είδους παραβιάσεις της νομοθεσίας περί συμπράξεων των οποίων οι πιθανές ζημίες θα υπολογίζονταν, επί παραδείγματι, από 200 000 έως 300 000 ευρώ, εξαιτίας των ειδικών παραγόντων που διαμορφώνουν τα έξοδα και τους κινδύνους στο πλαίσιο της δίκης για την αποκατάσταση των ζημιών από συμπράξεις, η συλλογική αγωγή και είσπραξη αποτελεί από οικονομικής απόψεως το μοναδικό εύλογο και εφαρμόσιμο μέσο για να αξιώσει κανείς την αποκατάσταση αυτών των ζημιών.
- 15 Ωστόσο, το αιτούν δικάζον τμήμα εκτιμά ότι με βάση τις διατάξεις του RDG οφείλει να κρίνει άκυρες τις εκχωρήσεις, τουλάχιστον όσον αφορά περιπτώσεις αυτοτελών (stand alone) αγωγών όπως αυτή της υπό κρίση υπόθεσης. Επομένως, η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα είναι καθοριστικής σημασίας για την έκβαση της υπό κρίση υπόθεσης. Ειδικότερα, εάν το ΔΕΕ κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η παρατιθέμενη ερμηνεία του RDG δεν αντιβαίνει στο δίκαιο της

Ένωσης, η εν λόγω ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα την ακυρότητα των εκχωρήσεων και, ως εκ τούτου, την απόρριψη της αγωγής στο σύνολό της.

- 16 Αντιθέτως, εάν το ΔΕΕ καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η απάντηση στα ερωτήματα πρέπει να είναι καταφατική και ότι η παρατιθέμενη ερμηνεία του RDG αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, στην περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι κατά την εκτίμηση του δικάζοντος τμήματος ερμηνεία σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης αποκλείεται ως *contra legem* προς το εθνικό δίκαιο (πρβλ. υπό αυτή την έννοια αποφάσεις του ΔΕΕ της 4ης Ιουλίου 2006, Adeneler κ.λπ., C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 110, της 4ης Μαρτίου 2020, Bank BGŻ BNP Paribas, C-183/18, EU:C:2020:153, σκέψη 67, και ιδίως της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal, C-882/19, ECLI:EU:C:2021:800, σκέψη 72), στην υπό κρίση υπόθεση δεν θα χωρούσε εφαρμογή του RDG, οπότε οι συναφείς εκχωρήσεις θα έπρεπε να εκληφθούν ως έγκυρες.
- 17 Το δικάζον τμήμα διατηρεί σοβαρές αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης η απαγόρευση της συλλογικής είσπραξης αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της νομοθεσίας περί συμπράξεων, ιδίως στις περιπτώσεις αυτοτελών (stand alone) αγωγών. Το δικάζον τμήμα εκτιμά ότι η απορρέουσα από τον RDG απαγόρευση της συλλογικής είσπραξης αξιώσεων αποζημίωσης λόγω παραβίασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, την οποία πρεσβεύει η νομολογία των δικαστηρίων που έχουν επιληφθεί των συναφών υποθέσεων στη Γερμανία, αντίκειται, κατά πρώτον, στην οδηγία 2014/104, κατά δεύτερον, στην αναγνωρισμένη από το δίκαιο της Ένωσης αρχή της αποτελεσματικότητας και, κατά τρίτον, στην αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας.
- 18 1. Κατ' αρχάς, υπάρχουν αμφιβολίες κατά πόσον η απαγόρευση συλλογικής είσπραξης αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της νομοθεσίας περί συμπράξεων συνάδει με το άρθρο 3, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, σημείο 4, τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2014/104. Αυτές οι *ratione temporis* εφαρμοστέες εν προκειμένω διατάξεις επιβεβαιώνουν το κατά πάγια νομολογία αναγνωρισμένο δικαίωμα των ζημιωθέντων για πλήρη αποκατάσταση των ζημιών από συμπράξεις και το επεκτείνουν σε πρόσωπα «στ[α] οποί[α] έχει μεταβιβαστεί το δικαίωμα του φερόμενου ως ζημιωθέντα, περιλαμβανομένου του προσώπου στο οποίο περιήλθ[αν] [οι αξιώσεις]».
- 19 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 προβλέπει ότι «οιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει υποστεί ζημία λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού μπορεί να αξιώσει και να επιτύχει πλήρη αποζημίωση για την εν λόγω ζημία». Το ως άνω δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης αναγνωρίζεται επίσης σε οποιονδήποτε προς τον οποίο ο ζημιωθείς εκχωρεί την αξίωσή του. Στο άρθρο 2, σημείο 4, τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2014/104 η αγωγή αποζημίωσης ορίζεται ρητώς ως «αγωγή δυνάμει του εθνικού δικαίου με την οποία υποβάλλεται αξίωση αποζημίωσης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου [...] από φυσικό ή νομικό πρόσωπο στο οποίο έχει μεταβιβαστεί το δικαίωμα του φερόμενου ως ζημιωθέντα, περιλαμβανομένου του προσώπου στο οποίο περιήλθε η αξίωση».

- 20 Κατά την εκτίμηση του δικάζοντος τμήματος, ακριβώς η μεταγενέστερη εισαγωγή της τρίτης περίπτωσης στο άρθρο 2, σημείο 4, της οδηγίας 2014/104 υποδηλώνει ότι πρακτικές εκχωρήσεων όπως η επίδικη στην υπό κρίση υπόθεση έχουν ληφθεί υπόψη από τον ευρωπαϊό νομοθέτη και προστέθηκαν στην ήδη υπάρχουσα ρύθμιση για την εξαιρετική νομιμοποίηση, η οποία προβλέπεται στη δεύτερη περίπτωση, ως επιπλέον μέσο για την αποτελεσματική άσκηση αξιώσεων.
- 21 Εξάλλου, η προστασία της πρακτικής εκχωρήσεων με την οδηγία 2014/104 φαίνεται απαραίτητη για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας, καθόσον με αυτήν θα πρέπει «να διασφαλιστεί ότι σε όλη την Ευρώπη, τα θύματα των παραβιάσεων των κανόνων ανταγωνισμού της ΕΕ έχουν πρόσβαση σε αποτελεσματικούς μηχανισμούς για τη λήψη πλήρους αποζημίωσης για τη βλάβη που υπέστησαν». [Επιτροπή, πρόταση οδηγίας 2014/104, COM(2013) 404 τελικό, σ. 5].
- 22 Σε άλλα κράτη μέλη, όπως στις Κάτω Χώρες, στην Αυστρία και στη Φινλανδία, οι πρακτικές εκχωρήσεων αναγνωρίζονται ως μέσο για την άσκηση αξιώσεων. Η πρόβλεψη σχετικής απαγόρευσης στη Γερμανία θα παρακόλυε την αποτελεσματική και ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού και ταυτόχρονα θα μπορούσε να ενθαρρύνει ανεπιθύμητες πρακτικές αναζήτησης του ευνοϊκότερου δικαστηρίου (forum shopping).
- 23 Σχεδόν ταυτόχρονα με τη δημοσίευση της οδηγίας 2014/104 στην Επίσημη Εφημερίδα, ο γενικός εισαγγελέας στις προτάσεις του επί της υπόθεσης CDC Hydrogen Peroxide υπογράμμισε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η εμφάνιση παρόχων υπηρεσιών είσπραξης χρεών ως διαδίκων «οι οποίοι έχουν ως σκοπό τη συγκέντρωση του ενεργητικού που στηρίζεται σε αξιώσεις αποζημιώσεως λόγω παραβάσεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης, καταδεικνύει ότι, στην περίπτωση πιο πολύπλοκων περιορισμών του ανταγωνισμού, δεν ενδείκνυται η δικαστική δίωξη όσων ευθύνονται για τους περιορισμούς αυτούς από τους ίδιους τους εκχωρητές ατομικώς» (προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen της 11ης Δεκεμβρίου 2014, C-352/13, EU:C:2014:2443, σημείο 29). Ο γενικός εισαγγελέας με τις ανωτέρω προτάσεις του κατέστησε σαφές ότι, και από απόψεως ορθολογικής διαχείρισης, φαίνεται να υπάρχει μεγάλη ανάγκη για τη συγκέντρωση αγωγών διά της σώρευσης των απαιτήσεων.
- 24 2. Επιπλέον, υπάρχουν αμφιβολίες κατά πόσον η απαγόρευση συλλογικής είσπραξης αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις της νομοθεσίας περί συμπράξεων συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας η οποία προβλέπεται στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ και στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ.
- 25 Το άρθρο 101 ΣΛΕΕ τυγχάνει απευθείας εφαρμογής στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και γεννά δικαιώματα υπέρ αυτών, τα οποία τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πρακτική αποτελεσματικότητα της απαγόρευσης των συμπράξεων απαιτεί «κάθε πρόσωπο» να δικαιούται να ζητήσει πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που

υπέστη από παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας (πάγια νομολογία; αποφάσεις ΔΕΕ της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, *Courage*, C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψεις 23, 26 επ., της 13ης Ιουλίου 2006, *Manfredi*, C-295/04, EU:C:2006:461, σκέψεις 90 επ., 95, 100 επ., της 12ης Δεκεμβρίου 2019, *Otis*, C-435/18, EU:C:2019:1069, σκέψη 22, και της 6ης Οκτωβρίου 2021, *Sumal*, C-882/19, EU:C:2021:800, σκέψη 32).

- 26 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους οφείλουν να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης περί συμπράξεων, πρέπει να διασφαλίζουν να μη καθίσταται πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής η άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης· κατά συνέπεια, είναι δυνατόν ακόμη και η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών να περιορίζεται από τις υπέρτερες επιταγές του δικαίου της Ένωσης. Συναφώς, τα εθνικά δικαστήρια δεν οφείλουν μόνο να διασφαλίζουν την «πλήρη αποτελεσματικότητα» του δικαίου της Ένωσης και να προστατεύουν τα δικαιώματα που απονέμει στους ιδιώτες το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αλλά και να αποτρέπουν κάθε αποδυνάμωση, περιστολή, ακόμη και διακινδύνευση της πλήρους αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης (απόφαση ΔΕΕ της 13ης Ιουλίου 2006, *Manfredi*, C-295/04 έως C-298/04, EU:C:2006:461, σκέψη 89· πρβλ. επίσης αποφάσεις οι οποίες δεν άπτονται του δικαίου της αποζημίωσης από συμπράξεις, της 19ης Ιουνίου 1990, *Factortame*, C-213/89, EU:C:1990:257, σκέψη 20, και της 9ης Μαρτίου 1978, *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, σκέψεις 21/23 επ.· πρβλ. επίσης προτάσεις του γενικού εισαγγελέα G. Pitruzzella της 8ης Σεπτεμβρίου 2022, *Repsol*, C-25/21, EU:C:2022:659, σημείο 84). Στο πλαίσιο αυτό, δεν επιτρέπεται η μεμονωμένη εξέταση επιμέρους στοιχείων, αλλά προς διασφάλιση της αποτελεσματικότητας πρέπει να τίθεται το ερώτημα εάν «συνολικά» οι εθνικές ρυθμίσεις που αφορούν τις δυνατότητες για τη συλλογική διεκδίκηση αξιώσεων αποζημίωσης λόγω παράβασης των κανόνων περί συμπράξεων καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την έννομη τάξη της Ένωσης (απόφαση ΔΕΕ της 28ης Μαρτίου 2019, *Cogeco*, C-637/17, EU:C:2019:263, σκέψη 45· προτάσεις της γενικής εισαγγελέως J. Kokott της 17ης Ιανουαρίου 2019, *Cogeco*, C-637/17, EU:C:2019:32, σημείο 81, και της 14ης Οκτωβρίου 2004, *Berlusconi κ.λπ.*, C-387/02, EU:C:2004:624, σημείο 109).
- 27 Στη Γερμανία, η αποτελεσματική άσκηση αξιώσεων από πλευράς ιδιωτών για παραβίαση της νομοθεσίας περί συμπράξεων σε περιπτώσεις μαζικών ή διάσπαρτων ζημιών είναι δυνατή μόνο με την επίδικη στην υπό κρίση υπόθεση πρακτική των εκχωρήσεων. Χωρίς αυτό το «εργαλείο», δεν απομένει καμία εφαρμόσιμη επιλογή στους εν δυνάμει ζημιωθέντες για να διεκδικήσουν την ικανοποίηση πιθανών αξιώσεών τους με τρόπο εφικτό και αποτελεσματικό.
- 28 Η άσκηση αξιώσεων αποζημίωσης από συμπράξεις είναι από ουσιαστικής, οικονομικής και νομικής απόψεως πολύπλοκη και, κατά συνέπεια, χρονοβόρα, πολυέξοδη και επισφαλής. Η εν λόγω υψηλή ανάλωση χρόνου και εξόδων, καθώς και ο κίνδυνος της ένδικης διαφοράς, επιδρούν ανασταλτικά κατά κύριο λόγο

στους καταναλωτές, αλλά και στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα, λόγω εύλογης αδράνειας των τελευταίων, κατά κανόνα, να μην επιδιώκεται η ικανοποίηση των αξιώσεών τους (πρβλ. προτάσεις γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen, της 11ης Δεκεμβρίου 2014, CDC, C-352/13, EU:C:2014:2443, σημείο 29). Η ως άνω εύλογη αδιαφορία μπορεί ήδη να αρθεί με τη συλλογική άσκηση αξιώσεων και με τον συνακόλουθο επιμερισμό των εξόδων για εμπειρογνώμονες και νομικούς παραστάτες, καθώς και με την κατανομή του (νομικού) κινδύνου (προτάσεις γενικής εισαγγελέως J. Kokott, της 29ης Ιουλίου 2019, Otis, C-435/18, EU:C:2019:651, σημείο 88· προτάσεις γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen, της 11ης Δεκεμβρίου 2014, CDC, C-352/13, EU:C:2014:2443, σημείο 29).

- 29 Κατά μείζονα λόγο, όλα τα ανωτέρω ζητήματα ανακύπτουν στις περιπτώσεις αυτοτελών (stand alone) αγωγών, διότι εν προκειμένω ο μεμονωμένος φερόμενος ζημιωθείς δεν μπορεί να επικαλεστεί ούτε καν την –έχουσα δεσμευτική ισχύ στη δίκη επί της αγωγής αποζημίωσης λόγω συμπράξεων– απόφαση των αρμόδιων για τον ανταγωνισμό αρχών. Αντιθέτως, στην προκειμένη περίπτωση πρέπει ο ίδιος να αποδείξει ακόμη και την παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Η ύπαρξη αντικειμενικών δυσκολιών που καθιστούν την κατά τα ανωτέρω απόδειξη δυσχερή, με βάση την εμπειρία, καταδεικνύεται ήδη από το γεγονός ότι στην πράξη σπανίως καταγράφεται έγερση αυτοτελών (stand alone) αγωγών.
- 30 Ταυτόχρονα, σε περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό αρχές δεν επεμβαίνουν, η άσκηση αγωγών ιδιωτικού δικαίου αποτελεί τη μοναδική επιλογή με την οποία είναι δυνατό να επιτευχθεί ο σκοπός του δικαίου της Ένωσης, ο οποίος υπαγορεύεται και από λόγους δημοσίου συμφέροντος και συνίσταται στην προστασία της οργάνωσης της αγοράς με βάση τον υγιή ανταγωνισμό και στην αποτροπή εν δυνάμει μετεχόντων σε συμπράξεις. Επομένως, οι αυτοτελείς (stand alone) αγωγές είναι απαραίτητες κυρίως λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων των αρμόδιων αρχών να επιβάλουν τη συμμόρφωση στην αντιμονοπωλιακή νομοθεσία και, για τον λόγο αυτόν, δεν χωρεί περαιτέρω επιδείνωση της θέσης των διαδίκων που ασκούν αυτοτελείς (stand alone) αγωγές έναντι εκείνων που ασκούν παρεπόμενες (follow on) αγωγές (πρβλ. προτάσεις γενικής εισαγγελέως J. Kokott, της 17ης Ιανουαρίου 2019, Cogeco, C-637/17, EU:C:2019:32, σημείο 52).
- 31 Εξάλλου, με τη σώρευση αξιώσεων αποφεύγεται, επίσης, η κατ' επανάληψη διεξαγωγή των ίδιων αποδείξεων, και αποτρέπεται ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων από περισσότερα δικαστήρια σε παράλληλες ένδικες διαφορές επί ενός και του αυτού περίπλοκου νομικού και πραγματικού ζητήματος.
- 32 Η στάθμιση του συμφέροντος στην αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης (εν προκειμένω του άρθρου 101 ΣΛΕΕ) με τους σκοπούς της εθνικής ρύθμισης (εν προκειμένω του RDG), η οποία περιορίζει την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης, έχει ως αποτέλεσμα τη σαφή υπεροχή του συμφέροντος στην επιβολή του δικαίου της Ένωσης.

- 33 3. Τέλος, υπάρχουν αμφιβολίες κατά πόσον η απαγόρευση συλλογικής είσπραξης απαιτήσεων για ζημίες από συμπράξεις, η οποία απορρέει από τον RDG και σε κάθε περίπτωση αφορά τις αυτοτελείς (stand alone) αγωγές, δεν θίγει το δικαίωμα των εν δυνάμει ζημιωθέντων σε αποτελεσματική ένδικη προστασία (άρθρο 47, παράγραφος 1, του Χάρτη, άρθρο 6, παράγραφος 3, ΣΕΕ και άρθρο 13 ΕΣΔΑ).
- 34 Το δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προστασίας προϋποθέτει την ύπαρξη πραγματικού ένδικου βοηθήματος, όντως κατάλληλου να κατοχυρώσει την προστατευόμενη από το δίκαιο της Ένωσης νομική κατάσταση. Συναφώς, στο βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος αποτελεσματικής ένδικης προστασίας εμπίπτει ότι το παρεχόμενο ένδικο βοήθημα πρέπει να ανταποκρίνεται στην αρχή της αποτελεσματικότητας. Στο ίδιο περιεχόμενο εμπίπτει επίσης ότι οι χρήστες του δικαίου δεν πρέπει να αποτρέπονται από την άσκηση των δικαιωμάτων τους εξαιτίας υπέρμετρων οικονομικών κινδύνων. Συνεπώς, το εθνικό δίκαιο δεν επιτρέπεται να παρέχει μόνον ένδικα βοηθήματα με τα οποία ο χρήστης του δικαίου διατρέχει τον κίνδυνο, μετά την άσκηση της αγωγής, να περιέλθει σε θέση δυσμενέστερη από εκείνη στην οποία θα βρισκόταν εάν δεν την είχε ασκήσει (αποφάσεις του ΔΕΕ της 15ης Απριλίου 2008, Impact, C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψη 51, της 21ης Νοεμβρίου 2002, Cofidis, C-472/00, EU:C:2002:705, σκέψη 34, της 25ης Νοεμβρίου 2008, Heemskerk, C-455/06, EU:C:2008:650, σκέψη 47, και της 24ης Μαρτίου 2009, Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, σκέψη 63).
- 35 Ωστόσο, οι ανωτέρω προϋποθέσεις δεν πληρούνται στην περίπτωση που οι εν δυνάμει ζημιωθέντες στερούνταν το μοναδικό αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα για τη διεκδίκηση αποκατάστασης μαζικών και, προ πάντων, διάσπαρτων ζημιών με την πρακτική των εκχωρήσεων και απέμενε σε αυτούς μόνον η δυνατότητα να επιδιώξουν την αποκατάσταση των ζημιών τους ασκώντας μεμονωμένες αγωγές. Ακόμη και αν το έπρατταν τούτο, υπερβαίνοντας την «εύλογη αδιαφορία», θα έπρεπε για να εξασφαλίσουν οικονομικές εκθέσεις και εξειδικευμένους νομικούς παραστάτες να υποβληθούν σε δαπάνες οι οποίες κατά κανόνα είναι δυσανάλογες σε σχέση με την αξία του επιμέρους αντικειμένου της κάθε μεμονωμένης δίκης. Επιπλέον, στις δίκες επί των αυτοτελών (stand alone) αγωγών τους, θα ήταν υποχρεωμένοι, υποβαλλόμενοι μάλιστα στα ανάλογα έξοδα, πρώτα να αναγνωρίσουν την παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ως τέτοια, εν συνεχεία να την εκτιμήσουν και τελικά να την παραθέσουν στη δίκη και να την αποδείξουν.